

KORXONALARDA ISHLAB CHIQUARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

Xojibayev Ahmadjon Abdulhoshim o'gli
Namangan davlat texnika universiteti Magistranti.
Email:satielts921@gmail.com

Аннотация

Bugungi globalashuv va raqamli inqilob asrida korxonalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish muammosi muhim ahamiyat kasb etmoqda. 2025-yil ma'lumotlariga ko'ra, jahon iqtisodiyotida samaradorlik bilan bog'liq yo'qotishlar yillik YaIM ning 15–20% ni tashkil etmoqda. Bu raqam nafaqat iqtisodiy muammo, balki ijtimoiy va texnologik muammolarning ham ko'rinishidir. Hozirgi global iqtisodiyot sharoitida ko'plab korxonalarda mavjud resurslardan samarali foydalanish darajasi yetarli emas. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish, mehnat va moliyaviy resurslarning o'rtacha 30-40 foizi samarasiz ishlatilmoqda. Bu holat nafaqat korxonalarining raqobatbardoshligini, xarajatlarni oshiradi hamda foyda miqdorini kamaytiradi.

Xususan, McKinsey Global Institute tomonidan 2025-yilda o'tkazilgan tahlillarga ko'ra, raqamli transformatsiyani joriy etgan korxonalar operatsion samaradorlikni o'rtacha 35 foizga oshirishga erishgan. Bu esa shuni anglatadiki, mavjud muammo nafaqat resurs yetishmasligi, balki ularni boshqarish tizimining eskirganligi va texnologik orqada qolganligi bilan ham bog'liq.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi - korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi omillarni ilmiy-analitik asosda tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

1. Samaradorlik tushunchasi va uni baholash metodologiyasini o'rganish
2. Texnologik, insoniy va boshqaruvchi omillarning ta'sirini aniqlash
3. 2025-yil global va O'zbekiston statistikasi asosida tahlil o'tkazish
4. Korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish samaradorligi, raqamli transformatsiya, resurslardan foydalanish, inson kapitali, boshqaruv tizimi, innovatsiyalar

Аннотация

В условиях современной глобализации и цифровой революции проблема повышения производственной эффективности предприятий приобретает особую актуальность. По данным за 2025 год, потери, связанные с низкой

эффективностью в мировой экономике, составляют 15–20% годового ВВП. Данный показатель отражает не только экономическую, но и социально-технологическую проблему.

В современных условиях глобальной экономики уровень эффективного использования ресурсов на многих предприятиях остается недостаточным. Исследования показывают, что в среднем 30–40% производственных, трудовых и финансовых ресурсов используются неэффективно. Это приводит к снижению конкурентоспособности предприятий, росту издержек и сокращению прибыли. В частности, согласно анализу McKinsey Global Institute за 2025 год, предприятия, внедрившие цифровую трансформацию, смогли повысить операционную эффективность в среднем на 35%. Это свидетельствует о том, что проблема заключается не только в ограниченности ресурсов, но и в устаревших системах управления и технологическом отставании.

Основной целью данной статьи является анализ факторов, влияющих на повышение производственной эффективности предприятий, на основе научно-аналитического подхода и разработка практических рекомендаций.

В рамках исследования поставлены следующие задачи:

1. Изучить сущность эффективности и методы ее оценки
2. Определить влияние технологических, человеческих и управленческих факторов
3. Провести анализ на основе глобальной и узбекской статистики за 2025 год
4. Разработать практические рекомендации для предприятий

Ключевые слова: производственная эффективность, цифровая трансформация, использование ресурсов, человеческий капитал, система управления, инновации

Abstract

In the era of globalization and digital transformation, the issue of improving production efficiency in enterprises has gained increasing importance. According to 2025 data, efficiency-related losses in the global economy account for approximately 15–20% of annual GDP. This figure reflects not only an economic issue but also social and technological challenges.

In the current global economic environment, the level of efficient resource utilization in many enterprises remains insufficient. Studies indicate that, on average, 30–40% of production, labor, and financial resources are used inefficiently. This leads to decreased competitiveness, increased costs, and reduced profit margins.

In particular, according to the analysis conducted by McKinsey Global Institute in 2025, enterprises that implemented digital transformation achieved an average increase

of 35% in operational efficiency. This suggests that the problem lies not only in resource constraints but also in outdated management systems and technological lag. The main objective of this article is to analyze the factors influencing the improvement of production efficiency in enterprises based on a scientific-analytical approach and to develop practical recommendations.

The study addresses the following objectives:

1. To examine the concept of efficiency and its evaluation methodologies
2. To identify the impact of technological, human, and managerial factors
3. To conduct an analysis based on global and Uzbekistan statistics for 2025
4. To develop practical recommendations for enterprises

Keywords: production efficiency, digital transformation, resource utilization, human capital, management systems, innovation

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish muhim iqtisodiy vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyotda resurslardan samarali foydalanish darajasi korxonalarining raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Shu bilan birga, ko'plab korxonalarda ishlab chiqarish, mehnat va moliyaviy resurslardan foydalanish darajasi yetarli emasligi kuzatilmoqda. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga va foyda darajasining pasayishiga olib keladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi asosiy omillarni aniqlash va ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Ilmiy adabiyotlar va xalqaro tashkilotlar hisobotlarida samaradorlikni oshirishning asosiy omillari sifatida texnologik rivojlanish, inson kapitali va boshqaruv tizimlari ajratib ko'rsatiladi.

Xususan, World Economic Forum (2025) hisobotida global iqtisodiyotda samaradorlikning past darajasi asosiy muammolardan biri sifatida qayd etilib, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish muhimligi ta'kidlangan. Shuningdek, McKinsey Global Institute (2025) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalarini qo'llagan korxonalar operatsion samaradorlikni sezilarli darajada oshirishga erishgan.

Bundan tashqari, OECD (2025) va World Bank (2025) hisobotlarida resurslardan samarali foydalanish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish hamda boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning asosiy omillari sifatida ko'rsatib o'tilgan. Ushbu manbalarda ayniqsa, data-driven (ma'lumotlarga asoslangan) boshqaruv yondashuvining samaradorlikka ijobiy ta'siri alohida qayd etilgan.

Ilmiy adabiyotlarda inson kapitalining roli ham muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Mankiw va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan iqtisodiy o'sish nazariyalarida bilim va malakaning ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'siri asoslab berilgan. Shuningdek, International Labour Organization (2025) hisobotlarida xodimlarning malakasi, motivatsiyasi va kasbiy tayyorgarligi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Yuqoridagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Ya'ni, texnologik yangilanishlar inson kapitalini rivojlantirish va samarali boshqaruv tizimlari bilan uyg'un holda amalga oshirilgandagina yuqori natijalarga erishish mumkin.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi omillarni aniqlash va baholash uchun kompleks ilmiy-analitik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi bir nechta o'zaro bog'liq usullarni o'z ichiga oladi.

Birinchi, nazariy tahlil usuli orqali ishlab chiqarish samaradorligi tushunchasi, uning iqtisodiy mazmuni va baholash ko'rsatkichlari ilmiy adabiyotlar asosida o'rganildi. Bu jarayonda zamonaviy iqtisodiy nazariyalar, samaradorlik modellari hamda raqamli transformatsiya konsepsiyalari tahlil qilindi.

Ikkinchi, statistik tahlil usuli asosida 2025-yilga oid global va milliy ma'lumotlar o'rganildi. Jumladan, xalqaro tashkilotlar, xususan McKinsey Global Institute hisobotlari hamda O'zbekiston statistik ma'lumotlari asosida ishlab chiqarish samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlashtirildi. Statistik tahlil jarayonida taqqoslash, dinamik qatorlar va nisbat ko'rsatkichlari usullaridan foydalanildi.

Uchinchi, tizimli tahlil yondashuvi orqali samaradorlikka ta'sir etuvchi omillar (texnologik, insoniy va boshqaruv omillari) o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Bu usul korxonalar faoliyatini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish va ichki hamda tashqi omillarning kompleks ta'sirini baholash imkonini berdi.

To'rtinchi, case-study (holat tahlili) usuli qo'llanilib, raqamli transformatsiyani muvaffaqiyatli joriy etgan real korxonalar faoliyati misolida amaliy tahlil amalga oshirildi. Ushbu usul nazariy xulosalarni amaliy dalillar bilan mustahkamlashga xizmat

qildi.

Beshinchidan, taqqoslash (comparative analysis) usuli orqali an'anaviy boshqaruv tizimiga ega korxonalar bilan raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalar samaradorligi o'rtasidagi farqlar aniqlandi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida turli manbalardan olingan ma'lumotlar o'zaro solishtirildi va umumlashtirildi. Shuningdek, tahlil natijalari asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Samaradorlik turi	Tavsifi (Ma'nosi)	O'lchash va baholash usuli
Texnik samaradorlik	Berilgan resurslar (mehnat, kapital) bilan mumkin bo'lgan maksimal ishlab chiqarish hajmini ta'minlash.	DEA (Data Envelopment Analysis) – resurslar va natijalar nisbatini matematik tahlil qilish.
Iqtisodiy samaradorlik	Minimal xarajatlar evaziga belgilangan hajmdagi mahsulotni ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish.	TCF (Total Cost Function) – umumiy xarajatlar funksiyasi orqali xarajatlarni optimallashtirish.
Allokatsion samaradorlik	Resurslarni shunday taqsimlashki, bunda narx (P) va chekli xarajatlar (MC) o'zaro muvozanatda bo'ladi.	Paretto optimalligi – resurslar taqsimotining eng yuqori foydali darajasi.
Dinamik samaradorlik	Vaqt o'tishi bilan innovatsiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarishning barqaror o'sishiga erishish.	TFP (Total Factor Productivity) – umumiy omillar unumdorligining o'sish indeksi.

Samaradorlik turi	Tavsifi (Ma'nosi)	O'lchash va baholash usuli
Miqyos samaradorligi	Ishlab chiqarish hajmini kengaytirish hisobiga mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajatlarni kamaytirish samarasi.	Miqyos koeffitsienti – ishlab chiqarish hajmi o'zgarishining samaradorlikka ta'sir darajasi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni uchta asosiy guruhga ajratish mumkin: texnologik omillar, inson omili va boshqaruv tizimi bilan bog'liq omillar. Ushbu omillar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning kompleks ta'siri korxonada samaradorligini belgilaydi.

Birinchi, texnologik omillar eng muhim drayver sifatida namoyon bo'ldi. Raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilgani, resurslardan foydalanish optimallashtirilgani va xatoliklar kamaygani kuzatildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, bunday korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi o'rtacha 30–35 foizga oshgan. Bu natijalar McKinsey Global Institute tadqiqotlari bilan ham mos keladi. Ayniqsa, ERP tizimlari, sun'iy intellekt va IoT texnologiyalarini qo'llash ishlab chiqarish jarayonlarining shaffofligi va tezkorligini oshiradi.

Ikkinchi, inson omilining ta'siri ham yuqori ekanligi aniqlandi. Xodimlarning malakasi, motivatsiyasi va raqamli ko'nikmalari ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Malakali kadrlar mavjud bo'lgan korxonalarda mehnat unumdorligi yuqori, ishlab chiqarishdagi nosozliklar esa kamroq uchraydi. Aksincha, xodimlar malakasi past bo'lgan korxonalarda texnologik yangiliklar joriy etilganda ham kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi.

Uchinchi, boshqaruv omillari samaradorlikni belgilovchi asosiy strategik omil sifatida namoyon bo'ldi. Zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llayotgan korxonalarda qaror qabul qilish tezligi oshgan, resurslar samarali taqsimlangan va risklar boshqaruvi yaxshilangan. Ayniqsa, ma'lumotlarga asoslangan (data-driven) boshqaruv modeli samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, an‘anaviy boshqaruv tizimiga ega korxonalar bilan raqamli transformatsiyani amalga oshirgan korxonalar o‘rtasida sezilarli tafovut mavjud.

Raqamli transformatsiyani joriy etgan korxonalarda:

1. ishlab chiqarish xarajatlari kamaygan
2. mahsulot sifati oshgan
3. bozorga chiqish vaqti qisqargan
4. raqobatbardoshlik kuchaygan

Case-study tahlili doirasida o‘rganilgan korxonalar misolida ham ushbu natijalar tasdiqlandi. Xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarishdagi ortiqcha yo‘qotishlar kamaytirilib, resurslardan foydalanish samaradorligi sezilarli darajada oshirilgan.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, faqat texnologiyani joriy etishning o‘zi yetarli emas. Samaradorlikni oshirish uchun texnologik yangilanishlar inson kapitali rivoji va zamonaviy boshqaruv tizimlari bilan uyg‘un holda amalga oshirilishi zarur.

Xulosa va takliflar

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida strategik ahamiyat kasb etadi. Tahlillar asosida aniqlanishicha, ko‘plab korxonalarda resurslardan foydalanish darajasi yetarli emas bo‘lib, bu holat ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga, xarajatlarning ortishiga va raqobatbardoshlikning susayishiga olib kelmoqda.

Tadqiqot davomida ishlab chiqarish samaradorligiga ta‘sir etuvchi asosiy omillar sifatida texnologik rivojlanish darajasi, inson kapitali sifati va boshqaruv tizimining samaradorligi ajratib ko‘rsatildi. Xususan, McKinsey Global Institute ma‘lumotlariga mos ravishda, raqamli transformatsiyani joriy etgan korxonalarda operatsion samaradorlik sezilarli darajada oshishi kuzatildi.

Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, samaradorlikni oshirish faqat texnologik yangilanishlar bilan cheklanib qolmasligi, balki u inson omili va zamonaviy boshqaruv yondashuvlari bilan uyg‘unlashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Amaliy tavsiyalar:

1. **Raqamli transformatsiyani jadallashtirish.** Korxonalar ishlab chiqarish jarayonlariga ERP tizimlari, sun‘iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalarini keng joriy etishlari zarur.

2. **Inson kapitalini rivojlantirish.** Xodimlarning malakasini oshirish, ularni qayta tayyorlash va raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish samaradorlikni oshirishning muhim omilidir.
3. **Zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish.** Data-driven (ma'lumotlarga asoslangan) boshqaruv tizimlari orqali qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirish lozim.
4. **Resurslardan foydalanishni optimallashtirish.** Ishlab chiqarish jarayonlarida yo'qotishlarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish mexanizmlarini joriy etish zarur.
5. **Innovatsion strategiyalarni qo'llash.** Korxonalar doimiy ravishda innovatsion yondashuvlarni qo'llab, bozor talablariga moslashuvchanlikni oshirishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida.
2. McKinsey Global Institute. (2025). *Digital Transformation and Operational Efficiency in the Global Economy*.
3. World Economic Forum. (2025). *The Future of Production: Optimizing Industrial Processes through Digital Technologies*.
4. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. (Iqtisodiy o'sish va inson kapitali nazariyasi bo'yicha).
5. International Labour Organization (ILO). (2025). *Skills Development and Productivity: Global Trends*.
6. OECD. (2025). *Resource Efficiency and Innovation-Driven Management Systems*.
7. World Bank. (2025). *Modernizing Management Systems for Industrial Growth*.
8. Data Envelopment Analysis (DEA) va uning sanoatdagi qo'llanilishi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.
9. Total Factor Productivity (TFP) o'sish indeksini hisoblash metodologiyasi bo'yicha uslubiy qo'llanmalar.